A. Przymusiała

Ks. Franciszek Gabryl (1866—1914)

Studia Philosophiae Christianae 2/1, 259-264

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

M A T E R I A Ł Y I S T U D I A

Studia Philosophiae Christianae
ATK
1/1966

ŻYCIE I PRACE FILOZOFÓW

Ks. F. Gabryl (1886—1914)
Ks. K. Michalski (1879—1947)
W. Rubczyński (1864—1938)
Opracował A. Przymusiała

Ks. F. Krupiński jako historyk filozofii
Czy i jakim tomistą był Ks. Kazimierz Wais
Opracował J. J. Sawicki
Teoria poznania w ujęciu bpa Jana Stepy
Opracował J. Chalcarz
S. Kamiński, Jak pojmują filozofię współcześni filozofowie polscy
B. Dembowski, Niepublikowany rękopis Adama Mahrburga: Wykłady Etyki, Warszawa 1890/91

INFORMACJE

Prace mediewistyczne Historii Filozofii K U L
Monografia A. Kraushara, Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk

KS. FRANCISZEK GABRYL (1866—1914)

Franciszek Gabryl, ksiądz, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, urodził się 9. III. 1866 r. we wsi Wieprz (pow. Andrychów). Gimnazjum klasyczne ukończył w Wadowicach. W 1886 r. rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym UJ. (Słuchał wówczas wykładów M. Morawskiego oraz S. Pawlickiego). Ukończył je w r. 1890, bez stopni naukowych. W tym samym roku otrzymał święcenia kapłańskie i rozpoczął pracę duszpasterską jako wikary w Bieńkowie i Skawinie. Wkrótce jednak podjął niedokończone poprzednio studia i w Wiedniu, w 1892 r. uzyskał doktorat teologii. Dalsze studia teologiczne i filozoficzne odbywał w Rzymie (w Gregorianum), Fryburgu, Wrocławiu (u Baeumkera), Louvain (pod kierunkiem Merciera). Habili-

tował się w Krakowie w 1895 roku[1] na podstawie rozprawy pt. „Nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu i nowoczesnej nauki". (Kraków 1895). W tymże roku rozpoczął wykłady w charakterze prywatnego docenta teologii fundamentalnej i filozofii chrześcijańskiej. W 1898 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego, a w 1902 — na profesora zwyczajnego.
Gabryl był członkiem czynnym Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce w Akademii Umiejętności, a w Uniwersytecie Jagiellońskim był dziekanem Wydziału Teologicznego oraz rektorem Uniwersytetu (w r. akad. 1907/1908).
Zmarł w Krakowie, w nocy z 6 na 7 stycznia 1914 roku.

Gabryl był jednym z pierwszych reprezentantów filozofii neoscholastycznej w Polsce i wprowadzeniu jej w polską myśl filozoficzną poświęcił najważniejsze swe dzieła.

We wstępie do „Logiki formalnej" określał filozofię jako wiedzę, która „dąży, o ile to ludzkiemu rozumowi za pomocą przyrodzonych jego sił jest możebne, do poznania wszechrzeczy z ich najwyższych i ostatecznych przyczyn"[2].

Wskazując specyfikę wiedzy filozoficznej, jej przedmiot formalny i materialny, Gabryl wyraźnie oddzielał ją od innych nauk. Zaznaczał jednak, że obraz świata, konstruowany przez filozofa, nie może być dowolny. Filozofia bowiem, jeśli ma być wartościowa, powinna uwzględniać wyniki innych nauk, ale tylko uwzględniać, a nie zbierać. Synteza wyników innych nauk, gdyby nawet była możliwa, wobec niekiedy zachodzących wśród nich sprzeczności, nie jest zadaniem filozofii. Jej „cel i zadanie właściwe" Gabryl wskazywał we wstępie do „Logiki ogólnej". Jest to mianowicie „poznanie rozumowe, o ile możności dokładne, siebie i swego stosunku do Boga, jako najpierwszej i bezwzględnej przyczyny wszystkiego, co jest, poznanie wreszcie świata i uzyskanie w ten sposób jednolitego, wolnego od sprzeczności poglądu na świat i cele własnego życia"[3].

Wyjaśniając dokładniej związek filozofii z innymi naukami Gabryl

---

[1] Daty habilitacji oraz nominacji na profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego podaję według informacji A. Usowicza w Polskim Słowniku Biograficznym (T. 7 s. 193—94). W nekrologach daty te podawane są rozmaicie, np. habilitacja — 1896 (*Ruch filozoficzny*, Lw.) 1914 s. 56 ab; *Ateneum Kapłańskie* (Włocławek) 1914 s. 166—70), nominacja na profesora nadzwyczajnego — 1897 (*Ruch Filozoficzny*, j. w.). *Kroniki Uniwersytetu Jagiellońskiego* operują datami lat akademickich. Podobne rozbieżności istnieją w przypadku daty śmierci.
[2] System filozofii. Tom 1: Logika formalna. Kraków 1899 s. 10.
[3] Logika ogólna. Kraków 1912 s. 7.

zauważał, że nie jest tak, by tylko filozofia korzystała z wyników nauk szczegółowych.

Ponieważ filozofia jest wiedzą najogólniejszą, a nauki szczegółowe, zdaniem Gabryla, zawsze rozpoczynają swe badania od jakiegoś pewnika filozoficznego, nauki te powinny zwracać się do flozofii, aby przy jej pomocy uzyskać wyczerpujące wyjaśnienie swych podstawowych problemów. W tym więc przypadku filozofia pełni rolę niejako kierowniczą.

Podrzędne natomiast stanowisko wyznaczał Gabryl filozofii w stosunku do teologii. Wyróżniając teologię przyrodzoną oraz nadprzyrodzoną, wyjaśniał, że teologia przyrodzona obejmuje prawdy dostępne rozumowi ludzkiemu. Dlatego znajduje się w związku najściślejszym z filozofią, „... której ze względu na zacność przedmiotu jest szczytem i koroną"[4]. Natomiast teologia nadprzyrodzona prawdziwość swych tez, nawet tych, które stanowią przedmiot materialny teologii przyrodzonej, a tym samym i filozofii, opiera na autorytecie Boga. I wobec niej właśnie filozofia zajmuje stanowisko podrzędne, chociaż, jak zastrzegał Gabryl, nie do tego stopnia. „...by od teologii zapożyczać musiała podstawy do swych dociekań..."[5]. A następnie, broniąc autonomii filozofii, dodawał: „... dlatego też dodatek w definicji filozofii: o ile to ludzkiemu rozumowi za pomocą przyrodzonych jego sił jest możebne, uważamy, wbrew przeciwnemu mniemaniu O. Morawskiego za potrzebny, by te dwie umiejętności, z których każda chce badać wszechrzeczy z ich ostatecznycn przyczyn, należycie oddzielone zostały"[6].

Za główną dyscyplinę filozofii Gabryl uważał metafizykę. Nazywał ją „umiejętnością, badającą najwyższe zasady i przyczyny wszechrzeczy"[7] lub „wiedzą najwyższych przyczyn bytu jako bytu"[8]. Wyróżniając następnie byt konkretny oraz byt czysto myślny, dzielił metafizykę na dwie części. Pierwsza, tzw. metafizvka ogólna, ontozofia lub ontologia, zajmuje się bytem myślnym, czyli bytem najogólniej pojętym; druga — metafizyka szczegółowa — zajmuje się bytem konkretnym: światem, jako całością, jego celem i przyczyną istnienia (tzw. „problem kosmologiczny"), człowiekiem, jego naturą („problem psychologiczny"), oraz samymi przyczynami bytu ich ewentualną zależnością od jednej, najpierwszej Przyczyny wszechrzeczy i naturą tej Przyczyny („problem teologiczny, korona metafi-

---

[4] Logika formalna, dz. cyt. s. 13.
[5] Tamże.
[6] Tamże.
[7] Metafizyka ogólna czyli nauka o bycie. Kraków 1903 s. 10.
[8] Tamże, s. 11.

zycznych dociekań"). Udzielając odpowiedzi na te pytania, metafizyka wpływa na wyrobienie poglądu na świat i życie. I w takim jej pojmowaniu, za Kappesem, Gabryl widział zadanie, doniosłość i znaczenie metafizyki [9].

Rozwijając swe uwagi o metafizyce w specjalnym artykule pt. „Czy metafizyka ma jeszcze rację bytu?" [10], włączonym później w nieco rozszerzonej formie do wstępu do „Metafizyki ogónej" [11], Gabryl wykazywał, że metafizyka jest nie tylko możliwa, ale nawet konieczna.

O tym, że jest możliwa świadczą odnalezione odpowiedzi na pytania o istnienie Boga, nieśmiertelność duszy, jej duchowość, wolność woli, o różnicę między dobrem i złem, itp.

Jej konieczności natomiast dowodzi fakt, iż metafizyką choćby nieświadomie, bez użycia jej nazwy, posługuje się każdy człowiek, pytając o początek i cel swego istnienia. Przede wszystkim jednak metafizyka jest potrzebna w życiu.

Gabryl uważał, że istnieje ścisły związek między metafizyką i etyką, ponieważ etyce potrzebne są normy oraz sankcje moralne. (Etyka niezależna zdaniem Gabryla nie ma sensu). A problem dawcy praw moralnych może rozstrzygnąć tylko metafizyka, wykazując istnienie Boga oraz stosunek człowieka do Niego. Metafizyka więc nadaje właściwy cel ludzkiemu życiu, uszlachetnia człowieka i zbliża go do Stwórcy [12].

Ponadto każda gałąź wiedzy ludzkiej nie poprzestając na gromadzeniu faktów, stara się je wyjaśnić, zbadać ich przyczynę. Dochodzi więc do ogólnych praw, przekraczając tym samym granice doświadczenia. Każda zatem nauka, chociaż w początkowym stadium swych badań zajmuje się jakimś konkretnym bytem, przy pomocy abstrakcji dąży do pojęć ogólnych. A właśnie specjalnie metafizyce właściwa jest abstrakcja [13].

Wszystkie także nauki rozpoczynają badania od specyficznych dla siebie założeń. Ich podstawą są z kolei zasady wspólne wszystkim naukom: zasada przyczynowości, racji dostatecznej, tożsamości i niesprzeczności. A te właśnie zasady wyjaśnia metafizyka [14].

O ile więc specjalizacja wiedzy jest pożyteczna, o tyle równocześnie konieczna jest nauka, która „skupia nici przewodnie tych umiejętności" oraz wskazuje człowiekowi „godne jego nieśmiertelnego

---

[9] Tamże, s. 14.
[10] *Przegląd Powszechny* (Kraków) T. 71: 1901 s. 19—45.
[11] Cytowany będzie ten właśnie rozszerzony tekst.
[12] Metafizyka ogólna, dz. cyt. s. 31.
[13] Tamże, s. 33—4.
[14] Tamże, s. 34.

ducha zadania i cele", formułując ogólny pogląd na świat. Formułowanie to, jak już wspomniano, nie jest zsumowaniem wyników nauk szczegółowych, ze względu na rozbieżność samych wyników i przedmiotów badania. Uzyskanie ogólnego poglądu na świat polega mianowicie na zestawieniu i harmonijnym połączeniu wyników nauk szczegółowych. A to właśnie jest zadaniem metafizyki [15].

Z prac systematycznych Gabryla najważniejszy jest cykl podręczników, stanowiący „System filozofii" neoscholastycznej i obejmujący logikę formalną [16] i ogólną [17], teorię poznania [18], metafizykę ogólną [19], psychologię [20] i filozofię przyrody [21]. W swych podręcznikach Gabryl rzadko uwidaczniał własne poglądy. Z tego powodu stawiano mu niemal zarzut kompilacji, o tyle niesłuszny, że podręczniki nigdy nie miały zawierać nowych i samodzielnie sformułowanych teorii. Przedstawiają one po prostu syntetyczny wykład filozofii neoscholastycznej, przyjmowanej zresztą przez autora. Jednakże niekiedy, ze względu na rozbieżności występujące w poglądach neoscholastyków, Gabryl proponował rozwiązania kompromisowe, starał się zbliżać, jednoczyć odrębne zapatrywania, skłaniają się przy tym do poglądów konserwatywnych. W teorii poznania na przykład, przyjęte za szkołą lowańską wątpienie metodyczne ograniczał do sądów pośrednio oczywistych, wyłączając z niego fakt samowiedzy, zdolność rozumu do poznania prawdy, zasadę tożsamości, niesprzeczności i racji dostatecznej [22]. Skłaniał się też do realizmu naiwnego w kwestii jakości zmysłowych ciał, twierdząc, że barwne jakości istnieją w przedmiotach tak, jak je człowiek spostrzega we wrażeniach zmysłowych [23]. Określając stosunek logiki do psychologii, Gabryl zajął stanowisko pośrednie w sporze formalizmu z psychologizmem w logice: nie uznawał czystej formalnej logiki, ale nie zgadzał się też z psychologistami i wykazywał odrębność logiki od psychologii. Ponadto, jako przeciwnik formalizmu, nie uznawał logistyki. W psychologii i filozofii przyrody, tezy o entelechei, materii, życiu i duszy, Gabryl starał się zbliżyć do współczesnych wyników badań naukowych.

Podręczniki Gabryla, mimo pewnych luk, stanowiły na owe czasy

---

[15] Tamże, s. 35.
[16] Dz. cyt. w przyp. 2.
[17] Dz. cyt. w przyp. 3.
[18] Noetyka. Kraków 1900; toż: wyd. 2 uzupełnione przez X. Dr Jana Stepę. Lublin 1930.
[19] Dz. cyt. w przyp. 7.
[20] Psychologia. Kraków 1906.
[21] Filozofia przyrody. Kraków 1910.
[22] Michalski K., Stanowisko ks. Gabryla w ruchu neoscholastycznym. *Ateneum Kapłańskie* (Włocławek) T. 13: 1917 s. 52.
[23] Tamże, s. 53.

i tak najlepsze, jeśli nie jedyne w niektórych przypadkach, wprowadzenie do studiów filozofii neoscholastycznej.

Spośród prac historyczno-filozoficznych Gabryla najważniejszym dziełem jest „Polska filozofia religijna w wieku XIX"[24]. Gabryl referuje tu poglądy niektórych myślicieli polskich, działających w XIX wieku, grupując ich według sześciu następujących kierunków: kierunek filozofii Kanta (J. K. Szaniawski, F. Jaroński, J. M. Hoene-Wroński, A. Bukaty); kierunek filozofii Hegla (J. Kremer, B. F. Trentowski, J. Chwalibóg, A. Cieszkowski, J. Majorkiewicz, E. Sulicki); kierunek filozofii Schellinga (F. Bochwic, J. Gołuchowski); kierunek filozofii tradycjonalistycznej (M. Jakubowicz, J. Żochowski, F. Kozłowski, E. Ziemięcka, W. Serwatowski); kierunek scholastyczny i neoscholastyczny (K. Surowiecki, A. Trzciński, S. Chołoniewski, I. Hołowiński, P. Semenenko, S. Pawlicki, M. Morawski, Wł. M. Dębicki); kierunek mistyczny (A. Towiański, W. Lutosławski). Omawianie poglądów polega niemal wyłącznie na streszczeniu niektórych dzieł danego myśliciela, mianowicie tych przede wszystkim, w których Gabryl odnalazł jakieś twierdzenia, charakteryzujące zapatrywania autora na temat stosunku wiedzy i wiary, filozofii i teologii. Streszczenia uzupełniane są, bardzo nieraz obszernymi, cytatami. Część poświęconą jednemu autorowi otwierają informacje biograficzne i bibliograficzne, a zamyka ocena stanowiska, często krótka, a niekiedy nawet ogólnikowa.

Kwalifikacja doktrynalna filozofów, zaproponowana przez Gabryla, nie spotkała się z zasadniczymi zarzutami. Zwracano tylko uwagę na brak jej uzasadnienia (poza ogólnymi uwagami we „Wstępie"[25]) oraz na brak charakterystyki samych kierunków. Sygnalizowano także pominięcie H. Kołłątaja, S. Staszica, Jana Śniadeckiego, K. Libelta, H. Struvego, A. Tyszyńskiego, F. Krupińskiego[26].

Dzieło Gabryla zachowało swą wartość, jako źródło informacji o poglądach filozoficznych niektórych filozofów polskich z XIX stulecia.

A. Przymusiała

---

[24] Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 1—2. Warszawa — Lublin — Łódź 1913—1914.

[25] Wstęp nosi tytuł: „Rzut oka na rozwój filozofii religijnej u nas w wieku XIX". Ten sam tekst, nieco tylko zmieniony, został też opublikowany w: „Polska filozofia narodowa. 15 wykładów...". Wyd. i przedm. Prof. Dr Maurycy Straszewski. Kraków 1921 s. 461—87, pt. „Polska filozofia katolicka w połowie XIX wieku".

[26] Por. recenzje dzieła Gabryla przez A. Zieleńczyka (*Książka* (Warszawa) 1914 nr 8/12 s. 79), Wł. Horodyskiego (*Przegląd Filozoficzny* (Warszawa) 1914 s. 386—90), I. Chrzanowskiego („Dwie książki polskie o zagadnieniach religijnych". W: Z epoki romantyzmu. Kraków [1918] s. 337—64).